

БОРБЕ У ЗАПАДНОЈ СРБИЈИ И ОСЛОБОЂЕЊЕ БЕОГРАДА

Прелаз преко Дрине -у Србију

Избијашем у рејон Ергеле Борике, до Дрине је остало још само око 7 км ваздушне линије.

Прва бригада се одмах спустила на Дрину и приступила изради сплавова, док су је 2. и 4. бригада обезбеђивале. После краће припреме Дрину је 5. септембра најпре прешла 1. бригада, за њом 4, па 2. и остале јединице 16. дивизије. Прелаз је извршен код села Стари Брод (северно од Вишеграда) под заштитом 3. бригаде 36. дивизије, која је успешно одбијала нападе 13. пука 7. СС дивизије, четника и усташа. Када је непријатељ сазнао да је 12. корпус стигао у шири рејон Борика интервенисао је у том правцу вероватно из Рогатице, Соколца и Подроманије. До почетка прелаза Дрине, све јединице су само себе обезбеђивале. До борбе је дошло кад је отпочело пребацивање, па зато 3. бригада 36. дивизије није водила јаче борбе.

Да непријатељ не би открио прелаз првих делова, борци једне чете 1. бригаде су препливали Дрину и створили на другој обали мостобран. Том приликом двојица су се утопила. Затим су остале снаге 12. корпуса пребачене помоћу једног понтона и неколико сплавова.

Пошто су се 6. септембра и последњи делови 12. корпуса пребацили на десну обалу, штаб 12. корпуса је наредио да се одмах настави даље надирање преко планине Таре правцем: Маџаревићи—Влаховићи—Ку-

ка—Лазихи, ради наслона на 1. пролетерски корпус и заједничких дејстава на север, кроз западну Србију.

После кратког предаха у Влаховићима, ноћу 6/7. септембра 4. бригада је наставила марш, крећући се позади 2. бригаде правцем: Суљин до (к. 1121) — Вежања—Лазихи—Бијела вода—Руст (к. 1321) — Извор — Забој, где се сместила на простору Ракин Забој, Че-прљевац (к. 1221), иетурајући обезбеђење на к. 1202 и к. 1131, којим је затварала правац од Кремне, односно од Ужица. Непријатељ није предузимао озбиљније нападе, сем мањих четничких група, које су лако одбијене без губитака.

Као претходница 16. дивизије 4. бригада је 8. септембра у 8 часова настарила покрет на североисток правцем: Висока глава (к. 1174) — Голубац (к. 1113) — Застраница (к. 1182) — Кадина глава (к. 1013) — Забој — Лепа глава — Поникве — Подгорје — Заглавак — Јеловик — Јакаљ. На марш-рути дугој око 30 км бригада је наишла на слабије четничке делове које су успешно протеривале челне патроле 2. чете 3. батаљона. У току дана, после слабијег отпора непријатеља, 2. батаљон је ослободио варошицу Бајина Башта, коју су бранили мањи делови Српске државне страже и Српског добровољачког корпуса.

Ујутро 9. септембра, по пристизању 2. батаљона из Бајине Баште, 4. бригада је у 9,30 часова, као левокрилна колона 16. дивизије, кренула правцем: Мусино брдо (к. 510) — Вишесава — к. 656 — Доња Црвица — Јелен — к. 698 — Пландиште — Стидићи — Наранчићи — Звездица, одакле је продужила у две колоне (Звездица — кота 1038 и Звездица — Ђеранићи — Перуника). Разбивши четничке предстраже, 4. бригада се разместила и у селима Војдруг, Плачићи и Ђеранићи,¹¹⁶ где се одмах приступило формирању НО одбора. На овом сектору бригада се задржала у току 10. септембра ради одмора и сређивања. Народ је одушевљено при-мао борце НО војске.

Да би искористио успех 1. пролетерског корпуса — поетигнут ослобођењем Ужичке Пожеге и насту-

¹¹⁶ ВИИ, бр. рег. 28/1, к. 951.

пањем ка Ваљеву — за што бржи продор у Мачву и Поеавину, 12. корпус је одмах наставио покрет. Његова 16. дивизија је 11. септембра кренула ка планини Повлен. Претходница дивизије је била 4. бригада, а маршовала је правцем: Јасеновац (тт 1045) — Просјек (к. 1062), а затим друмом који води преко села Вујиновац. По избијању на Повлен и разбијању четника, бригада је од Стубица (к. 1104) продужила преко: Новаковића — Јабланика (тт 1274) — Кулиног брда (к. 974) — Ребеља, где се разместила, док су остале снаге дивизије продужиле за село Вујиновац и Совач.

Тако је 12. корпус после седмодневних борби, прешавши преко 100 км, стигао у Рађевину. Корпус је очистио терен од мањих четничких, недићевских и љотићевских јединица, формирао народну власт на ослобођеној територији и средио се за предстојеће задатке.

Борбе на Медведнику

Тих дана 12. корпус добио је депешу од Врховног команданта у којој је писало:

„Од свих јединица тражим максимално развијање иницијативе и офанзивног полета, све јаче уништавање комуникација, заузимање важних чворова, градова и других упоришта. Од вас тражим да не дозволите Немцима да се организовано повуку и изнесу оружје из наше земље . . .”

Штаб 16. дивизије је предузео све мере да се спроведе у дело наредба друга Тита. Одмах је наређено да се онеспособи пут Ваљево—Лозница и тако примора непријатељ да упути део снага из Ваљева у том правцу. На тај начин ће се олакшати дејство 1. корпуса према Ваљеву.

Бригада је 11. септембра у селу Рабељ примила 8 минобацача 82 мм (те је сада сваки батаљон имао по 2), 6 противтенковских пушака, више противтенковских мина, нешто аутомата, затим извесну коли-

чину муниције, одеће и обуће. Када је извршена расподела по батаљонима, бригада је прошла ка селу Кунице. Успут еу се 2. и 4. батаљон сукобили са четничким батаљоном (око 150 људи) и убрзо га протерали са положаја. Том приликом је заплешено 8 товарних коња са опремом и 2 јахаћа из коморе тзв. Рачићеве четничке бригаде, а добровољно су се предала 3 мобилисана четника, док је један заробљен а један погинуо. Бригада није имала губитака. Кад је посела положај Бобија (к. 840) и Округлића (к. 796), бригада је упутила један вод да онеспособи пут Ваљево — Лозница минирањем и спаљивањем моста, пропусти и потпорних зидова, као и обарањем стабала крај пута. Остале снаге бригаде контролисале су правац Драгодо—Пецка.

Тридесетог септембра у 13,30 часова 4. бригада је пошла на марш правцем: Совач — Сувадањ — Станина Река — Бадњине — Лопатањ да би прикупила податке о непријатељу, о коме се само знало где се налази, али не које је јачине и шта ради, односно намерава. По избијању у Лопатањ, сва четири батаљона посела су положај: Гробље (к. 395) — Присоје (к. 474) — Трешњак (к. 540), обезбеђујући се од правца Пецке, а мање извиђачке делове су упутили западно — у правцу Бирчана и Лавоја (к. 410).

Четници, недићевци и љотићевци (2.500—3.000 људи), осетивши да јединице 16. дивизије желе да што пре овладају Медведником, прикупили су се у току ноћи 13/14. и ујутро напали 16. и 36. дивизију.

У то време 16. дивизија је била на линији: Жарково брдо — Драгујевица, а 36. дивизија југоисточно од Пецке (Драгодо) и на линији: Орловица — Виланац — Велеш. У садејству са 3. бригадом 1. и 3. батаљон 4. бригаде успешно су одбили све нападе непријатеља и убрзо прешли у напад. Ноћу 14/15, пошто су 3. батаљон на Дебелом брду (к. 1006) смениле јединице 1. бригаде, 4. бригада је посела нове положаје лево од 1. бригаде, на линији Јавор—Колиште са задатком да спречи продор непријатеља од правца пут Пецка — Станина Река.

Непријатељ је натеран на повлачење на читавом фронту напада дивизија 12. корпуса. Тако је 16. дивизија овладала Медведником (к. 1248), а 16. септембра 4. бригада је упутила два батаљона у село Преседо (код Крушика) ради обезбеђења интендантуре корпуса. Остале јединице бригаде кренуле су правцем: Станина Река — Ставе — Бобова — Башковићи, где је постављен 1. батаљон, а 4. у селу Ровни. Ови батаљони су одмах приступили рушењу пута Ровни — Ваљево и затварању тог правца, док су се батаљони, који су обезбеђивали интендантуру корпуса, вратили у састав бригаде 17. септембра предвече. Обавештајни официр са извиђачком групом прикупио је податке да се у селу Каменица налази око 300 белогардејаца и Ужичка бригада са 200—300 четника.

За напад на Каменицу одређени су 2. бригада и 3. батаљон 4. бригаде са којим је био и заменик политичког комесара бригаде.¹¹⁷ Борба се завршила упадом у село које је непријатељ благовремено евакуисао.

Овладавши и планином Гучево 12. корпус је знатно проширио и учврстио мостобран на десној обали Дрине. Његове дивизије су се чврсто ухватиле планинског масива између Дрине и Јадра и створиле врло погодан ослонац за даље наступање на север и североисток ка Сави.

Сада су пред 16. дивизијом стајали Иверак, Цер и Влашић, али зато иза њих, све до Саве, више није било погодних положаја са којих би непријатељ могао пружити озбиљнији отпор. Но, требало је наставити наступање пре него што се непријатељ прегрупише, среди и учврсти на десној обали Јадра. А он није мировао. По директиви врховне команде 4. група четничких јуришних корпуса, под командом потпуковника Рашића (око 3.000 четника и један добровољачки пук) заузела је положаје на линији: Ковиљача — Лозница — Клупци. Циљ ове групе на главном правцу био је да овлада Гучевом, а потом Борањом и Јагодњом. Помоћна колона (2. јуришни корпус) требало је да се од

¹¹⁷ Заповест штаба 16. дивизије бр. 84 од 13. септембра; ВИИ, бр. рег. 32/1, к. 951.

Драгинаца упути ка Крупњу. Ваљевски корпус (Ваљевачка, Подгорска и Колубарска бригада и Ћачки батаљон¹¹⁸), преименован у 7. јуришни корпус, повучен је са планине Влашић у рејон Драгинац, одакле је требало да као резерва наступа за левом нападном колоном. Пред 16. дивизијом налазио се 2. јуришни корпус.

Новонастала ситуација наметала је 4. бригади да предузме све мере извиђања и прикупљања података о непријатељу, као и контролу сектора према Пецкој и Ваљеву, где је непријатељ имао груписане јаче снаге. У току ноћи 17/18. септембра 2. и 3. батаљон 4. бригаде су посели за одбрану Велеш (к. 673) — Чавина, а 1. и 4. линију између села Кунице и Ситарница, контролишући правац према селу Поћута и Тубравић, као и пут Поћута — Ваљево. Штаб бригаде, санитет и интендантура сместили су се у селу Кунице. Штаб дивизије је обавестио штаб 4. бригаде да је 11. крајишка дивизија прешла Дрину и да наступа у правцу Крупња и Беле Цркве, чиме је знатно олакшано дејство 16. и 36. дивизије.

У 7 часова 19. септембра 4. бригада, са дивизијском болницом, кренула је за Врбиће, правцем: Лопатањ — Бобија — Ставе, где је једнодневни одмор, уз добру исхрану и смештај, искористила да се припреми за предстојеће задатке. Сутрадан у 8 часова упутила се у Бањевац. Крећући се у две нападне колоне, правцем Врбићи — Мраморје (тт 548) — Бањевац, бригада је убрзо нашпла на организован отпор четника (150—200) које је после двочасовне борбе претерала и предноћ стигла у село Бањевац, где се разместила и преноћила. Једна чета 4. батаљона упућена је на пут Крупањ—Рудник—Мајковић, који је порушила на више места код села Ђурићи и поставила заседу према Крупњу. Бригада је наставила сутрадан правцем: Бањевац—Крупањ—Столице, уз обезбеђење од правца Костајника и села Дворска, где су се налазиле јаче снаге непријатеља.

¹¹⁸ В И И, бр. рег. 33/1, к. 951.

Ослобођење Зајаче и Лознице

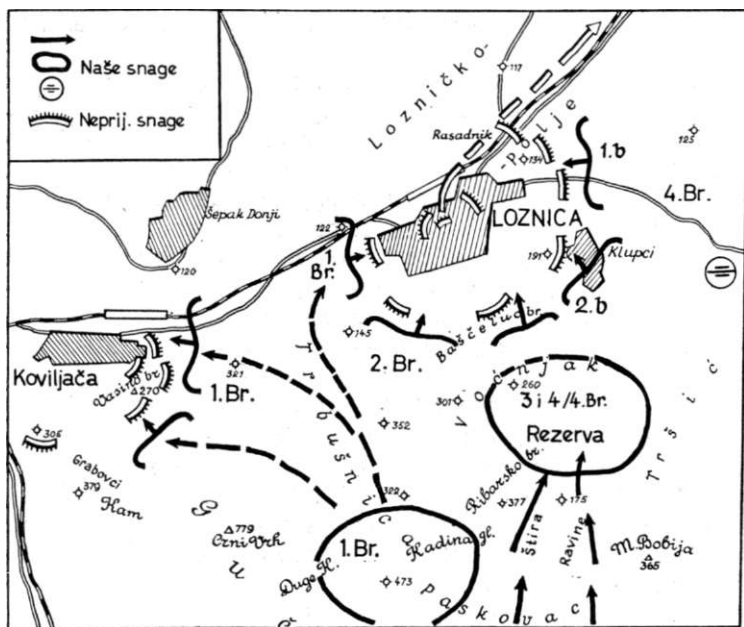
Приметивши наетупање 16. дивизије, непријатељ је 21. септембра приступио евакуацији гарнизона у Зајачи¹¹⁹, а ратни материјал и прехранбене артикле, које није могао понети, уништио је минирањем магацина. Када је 4. бригада 22. септембра око 14 часова ушла готово без отпора у Зајачу, насеље је изгледало пусто. Међутим, убрзо народ се почео враћати домовима, па је одржан збор на коме је изабран народноослободилачки одбор, а у бригаду се добровољно јавило 30 радника. Од мештана је скупљено нешто оружја, муниције, војничке опреме, а заплењено 50 метара брашна у једном неуништеном магацину.

Да би спречила даљи продор јединица 12. корпуса, четничка врховна команда је припремала противудар којим је желела да одбаци 12. корпус преко Дрине, угрози леви бок 1. пролетерског корпуса и спречи га да се задржи на планинском масиву Медведник — Повлен — Суворор.

Напад је требало да почне 24. септембра у 9 часова и то: главне снаге, 3. јуришни и Мајевички корпус (преко 3.000 људи) и 3. добровољачки пук са линије: Ковиљача — Лозница — Клупци, с тим да у току првог дана овладају Гучевом, а следећег Борањом у Јагодњом; помоћна колона, 2. јуришни корпус, из Драгинца да овлада Крупњем; по избијању на линију Јагодња — Крупањ, у борбу ће ступити и Ваљевски корпус, нападајући преко Соколске планине на Медведник, да би се што пре избило у позадину 1. пролетерског корпуса.

Нападу ова четири корпуса требало је да садејствују и неке четничке јединице из источне Босне, са одсека Козлук — Дрињача, а Азбуковачка четничка бригада и Гранични одред Српске државне страже из

¹¹⁹ Мало рударско место на североисточним падинама Гучева, јужно од Лознице 12 км. У Зајачи је непријатељ држао јак гарнизон (тачан број непознат), експлоатисао рудник и пљачкао сељацима, који су у великом броју били активни сарадници и симпатизери НОБ.

Напад на Лозницу 23/24. 09. 1944. године

Љубовије вршиће притисак из позадине, са линије ЈБубовија — Преслог.¹²⁰

Зато је требало предухитрити четнике, ликвидирањем упоришта у Лозници и Ковиљачи, а потом продрети преко Мачве до Саве. На тај начин била би слободна цела западна Србија, успостављена директна веза преко Дрине са 3. корпусом и прихваћени нови борци из Срема. Доласком у Мачву формирале би се и нове јединице.

Штаб 4. бригаде придао је посебан значај нападу на Лозницу. У току 23. септембра одржани су састанци са штабовима и батаљонима, а затим четне и батаљон-

¹²⁰ ВИИ, бр. рег. 45/1, к. 951; бр. рег. 9414 СВ; Вк-В-395/1 Вп. 466; бр. рег. СВ-9417, бр. С. 65 и бр. рег. С. Х. 339, 340 и СК 11535.

ске конференције, као и састанци партијских ћелија и актива СКОЈ-а. Посебна пажња посвећена је начину вођења борбе у граду, заузимању појединих утврђених кућа и бункера. Скренута је пажња на понашање према народу и народној имовини.

По извршеним припремама 4. бригада је 23. септембра напустила Зајачу и у 15 часова кренула са В. Бобије (к. 548), северозападно од Зајаче, правцем: Пољане (к. 354) — Рибарско брдо (к. 377) на Воћњак (к. 260) и Плоче, где је извршила извиђање и одредила правце напада. За напад на Лозницу одређене су 1. и 2. бригада и два батаљона 4. бригаде (друга два батаљона у дивизијској резерви). Тачно у 20 часова пошло се у напад: долином потока Штира наступили су 1 и 2. батаљон, док су 3. и 4. батаљон остали у рејону Воћњак као резерва, спремни за дејство било на правцу напада 1. и 2. батаљона или 1. и 2. бригаде, које су наступале лево од 4. бригаде.¹²¹

Борбе су вођене најпре на положајима који доминирају градом (к. 191 к. 210, Башчелуци, к. 188). Све три бригаде су напале једновремено и успеле да до 24 часа сломе спољну одбрану непријатеља и отпочну борбу за Лозницу. У самом граду отпор непријатеља био је јачи, нарочито у североисточном делу и око железничке станице. Ипак, до зоре град је био слободан. Непријатељ је имао више од 100 мртвих и рањених, а заплењено му је више хиљада метака и једно складиште одеће, обуће и хране. Бригада је имала 2 мртва и 5 рањених.

У току ноћи 23/24. септембра делови 1. бригаде су ушли у Ковиљачу, коју је непријатељ напустио чим је осетио напад на Лозницу.

Четничке снаге су се повукле на десну обалу Јадра, где су на јужним падинама Иверка положат посели 2, 3. и 7. јуришни корпус и једна бригада Матевичког четничког корпуса, док су сектор од Иверка до Дрине

¹²¹ ВИИ, бр. рег. 46 и 47/1, к. 951; бр. рег. 48'1, к. 951.

„Шеенаеста војвођанска дивизија“, стр. 273 и 274.

затварали пук белогардејског Заштитног корпуса и батаљон 3. добровољачког пука.¹²²

После ослобођења Лознице 4. бригада је, у садејству са 2. бригадом, гонила од Лознице до реке Јадар разбијеног непријатеља. Када је наишла на организован отпор зауставила се и у току 24. септембра посела положаје Гржичко брдо (триг. 236) — Доња Грнчара, са задатком да контролише правац од Ваљева и затвара правац од Крупња. Ове положаје запосели су 2. и 4. батаљон, док је 3. батаљон постављен на простор Тршћанско брдо, а 1. батаљон на к. 221 и градско гробље. Предњи делови 1. батаљона избили су на реку Јадар, обезбеђујући и уређујући помоћни аеродром на коме су савезнички авиони дотурали ратни материјал за 12. корпус и евакуисали тешке рањенике.

За извлачење ратног плена и организовање народне власти у Лозници, Ковиљачи и околини, ангажована је 1. бригада.¹²³

Напад јединица 12. корпуса је потпуно изненадио четнике и пореметио њихову офанзиву. Зато је штаб 4. групе јуришних корпуса одлучио да напад одложи за 25. септембар. Међутим, како је морал четника веома попустио, Дража Михаиловић, који се налазио са штабом 4. групе, дошао је до сазнања да је планирани напад немогуће извести, па се одлучио за одбрану на десној обали Јадра, са ослонцем на Иверак, Цер и Влашић.

Борбе на Иверку и Церу

Штаб 12. корпуса је одмах одлучио да разбије четнике, да би отворио пут за Саву. Важност предстојеће операције налагала је 12. корпусу да одмах пређе у напад и тиме предухитри непријатеља. Међутим, како је било неопходно претходно извршити извиђање, ор-

¹²² Заповест команде 3. јуришног корпуса"; ВИИ, бр. рег. С. В. 11532; наређење штаба 4. групе јуришних корпуса, команданту 7. четничког корпуса, бр. рег. С. В. 11350.

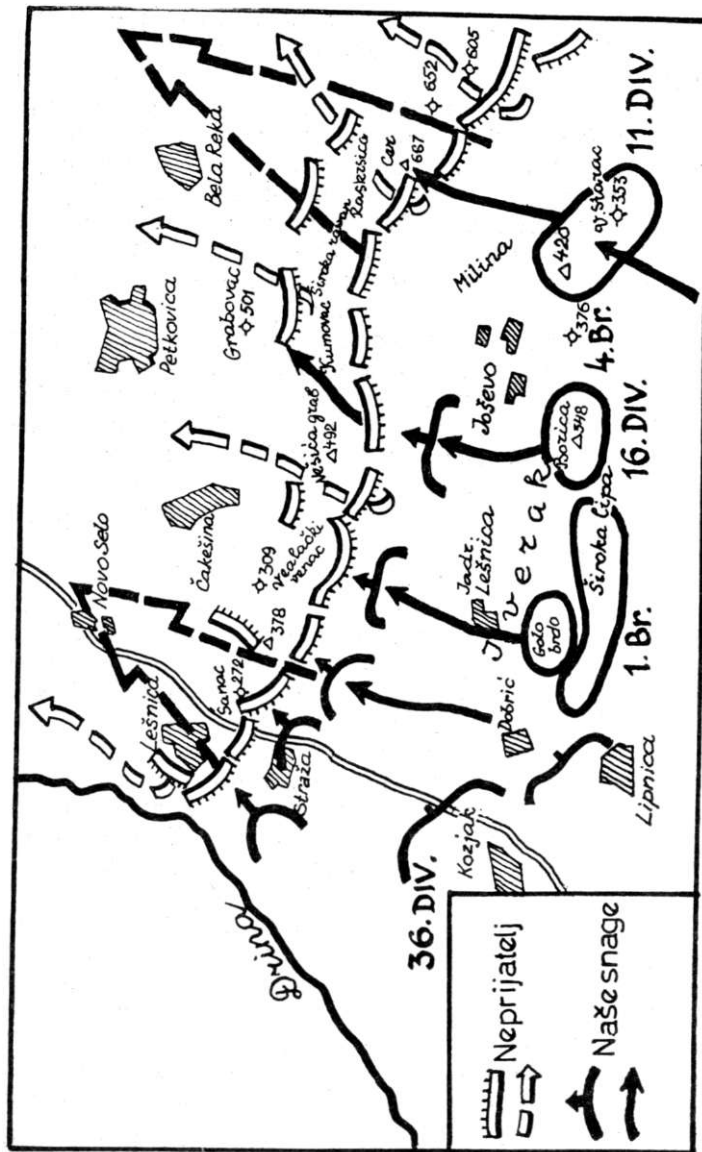
» Исто.

ганизацију садејства и дотурити веће количине муниције у којој се знатно оскудевало, напад се морао одложити за 26. септембар. Ради заузимања што погоднијег полазног положаја за напад, делови 36. дивизије су у току ноћи 24/25. септембра одбацили батаљон белогардејског Заштитног корпуса са леве обале Јадра и порушили мост на путу код Лешнице, док је 2. бригада успела да потисне Мајевички четнички корпус из села Горњег Добрича и са Кичера (к. 245) и Четништа (висови на западним обронцима Иверка). Повлачење Мајевичког корпуса озбиљно је угрозио бок 3. јуришног корпуса, па се морао повући на Цер, а суседни 2. јуришни корпус напустио је Иверак и повукао се на Цер. Док су вођене борбе за Иверак, батаљони белогардејског Заштитног корпуса и добровољачки батаљон су на више места прешли Јадар и потиснули предње делове 36. дивизије ка Лозници.

Пошто су све припреме биле завршене, 12. корпус је рано ујутро 26. септембра, по лошем времену и тешком терену, прешао у напад на Иверак и Цер. Све три дивизије (11. — која први пут непосредно садејствује са 16. и 36. дивизијом) у незадрживом налету пробиле су предњи крај непријатељске одбране, наетупајући ка гробу Цера. Иако је непријатељ убацио у борбу последње резерве, у поподневним часовима борба за Цер била је решена у корист 12. корпуса. Четници су се у паници повукли ка Шапцу, Богатићу и Дрини. Дража Михаиловић и Централни национални комитет су једва успели да умакну према селу Бадовинцима (на Дрини), где су се заједно са остацима Мајевичког корпуса пребацили у источну Босну.¹²⁴

Одмах по пријему наређења штаба 16. дивизије од 25. септембра, 4. бригада је продужила покрет по магли и киши, газећи густо блато и 26. септембра у 2 часа прешла у напад (заједно са осталим бригадама) правцем: к. 221 — к. 147 — путем дуж безименог потока — село Јошево — Расадник (к. 324), настојећи да што пре заузме Мишића гроб (тт 492). Борба је почела

¹²⁴ Заповест 3. јуришног корпуса од 27. септембра 1944; ВИИ, бр. рег. 9415 и 9416 СВ.

Борбе на п.л. Церу 26. 09. 1944. године

Š T A B
IV. NOU Voj. Brigade
Op. Br. Služ.
29 septem. 1944 god.

14. 11. 1944. 10. 10. 1944.
K. 10-20
K. 10-19

Štabu _____ Bataljona

S i t u a c i j a : Po ovladivanju planinom Cerem i Videjericom i osvajanjem Lešnica: Neprijatelj koji je bio potpuno razbijen povlačio se za Šabac gde je na mjestima davao otpor. Na želj. stanici Dublje neprijatelj u jačini od 400 - 500 pešaka sa dva tenka sadržao se u toku jučerašnjeg dana.

Naše jedinice I i II Brigade u toku noći izvršile su napad i likvidirale sve uporište, progonili neprijatelja u pravcu Šapca. Prednji delovi II Brigade nalaze se na liniji Kitog - Majur - Mutnik.

Jedinice XI Divizije nalazile su se u toku jučerašnjeg dana na sektoru Varna - Velika Vranjska, odakle su krenule napred na sektor Jevremovac - Pećer - Slapčević - Mišar.

Na sektoru XXXVI Divizije nema nikakvih promena.

Stvoriti što čvršću blokadu oko Šapca, tako da neprijatelj ne može praviti ispaide i vezivati naše jedinice na pojedinim sektorima, te na taj način sprečiti nam izvršenje našeg glavnog zadatka. Ovladati Mačvom i stvoriti čvrste veze sa Srećem duž Save - Šabac - Rača. Za izvršenje naših zadataka, -

N a r e d j u j e m e :

I) **B a t a l j o n** ostaje i dalje na istom mjestu sa zadatkom održavanja stalne veze sa najbližim jedinicama II Brigade. U slučaju prodera neprijatelja iz Šapca preko jedinica II Brigade sa istima energično sadejstvovati.

II) **B a t a l j o n** odmah po prijemu naredjenja krenuće pravom sa s. Badovince sa zadatkom spročavanja bogatstva četničke - Zandarska banda iz Bogatića za Bosnu (preko navoza nedaleko od Badovina) preko Drino. Po izvršenoj akciji jedinica I Brigade na Bogatiću (erjentiivajući se prema razvoju vatre u koliko je tuđe) bataljon će se vratiti u s. Prnjavor sa istim zadatkom. Napominjemo na maksimalnu budnost od pravca Drino kao i samih Badovina.

III) **B a t a l j o n** ostaje i dalje na istom sektoru sa istim zadatkom tj. kontrole od pravca Cera kao i obezbeđenje Div. Bolnice.

IV) **B a t a l j o n** sadržaće se i dalje na istoj prostoriji stin da održava tesnu vezu sa II Bataljonom sa vreme dok se ovaj nalazi na sektoru Prnjavor.

Štab brigade, brig. sanitet i intendantura ostaje i dalje u s. Petkovića. Divizijska bolnica ostaje i dalje u sastavu III bataljona u s. Čakalina.

Rasped ostalih jedinica:

I brigada	nalazi će se na sektoru	Štitar - Tabenović.
II brigada	"	Kitog - Majur - Mijatovača.
XI Divizija	"	Jevremovac - Pećer - Mišar.
XXXVI Divizija	"	na kojim se i do sada nalazila
Hiruška ekipa	kretaće se sa II Brigadom.	
Brtka baterija	ućiće u sastav jedinica II Brigade.	

2) Sve jedinice naše brigade povećaće o teme računa da ne restauruju ljstvo svojih jedinica, biti u stalnoj i čvrstoj vezi sa štabom bri-

пред саму зору. Захваљујући доброј организацији садејства међу батаљонима и суседним јединицама, напад се успешно одвијао, тако да је непријатељ уз осетне губитке у људству и материјалу био приморан да се повлачи у правцу Великог церја и Кумовца (к. 544). Гоњење разбијеног непријатеља наставили су 2. и 4. батаљон. У овој борби бригада је имала 2 мртва, 4 рањена и 5 несталих. Нарочито се истакао 4. батаљон и један вод 3. батаљона који је успео да се неопажено убаци у позадину непријатеља и тиме знатно олакша акцију читаве бригаде. Падом В. церја и Мишића гроба непријатељски систем одбране је нарушен.

Не задржавајући се на Церу 12. корпус се спустио у Поцерину и Мачву, заузео Богатић и избио пред Шабац.

Шеснаеста дивизија оставила је 4. бригаду на просторији села: Чокешина — Петковица — Прњавор — Бадовинци, са задатком да контролише Цер и Дрину код Бадовинаца. Бригада је уједно сачињавала дивизијску резерву, која је према развоју ситуације имала да дејствује на правцу 1. или 2. бригаде. На означеној просторији бригада је остала све до 5. октобра, изузев 1. батаљона који је 2. октобра, по наређењу штаба 16. дивизије, отишао у рејон Црне Баре — ради прихвата нових бораца који су се са 9. војвођанском бригадом налазили на десној обали Саве. За ово време 4. бригада је развила врло жив политички рад на ослобођеној територији.

Блокада Шапца и наступање за Београд

Крајем септембра 2. бригада 16. дивизије и делови 11. крајишке дивизије блокирали су Шабац у коме се налазила немачка борбена група „Јунгефелд“, коју су сачињавали: 3 батаљона добровољачког пука (око 1.500 људи), батаљон белогардејског Заштитног корпуса (око 500 људи), око 450 припадника Недићеве пољске и Граничне страже и око 200 Немаца из батаљона „Бранденбург“. Ове снаге, добро утврђене и припремљене за

одбрану, поред пешадијског наоружања и довољне количине муниције, располагале су са 2 артиљеријска дивизиона (један се налазио код фабрике „Зорка“), неколико тенкова (највероватније 5—6) и 20 оклопних аутомобила; из Руме и Сремске Митровице могла су се очекивати појачања у случају потребе.¹²⁵

Штаб 12. корпуса је сматрао да не треба директно нападати Шабац, јер не би пао без великих жртава, па се одлучио за блокаду.

Четврта бригада (без 1. батаљона који је упућен на Саву да прими нове борце) 5. октобра у 11 часова пошла је из Чокешине и Петковице да се постави југоисточно од Шапца, хватајући везу са јединицама 6. бригаде. Батаљони 4. бригаде заузели су следећи распоред: 2 батаљон на линији Јевремовића коса — к. 97, затварајући пут од Шапца за Поцерину; 3. батаљон на друму Шабац — Јеленча, у висини села Думача — к. 87 (једну чету је оставио у Чокешини за обезбеђење дивизијске болнице); 4. батаљон на друму Шабац — Велика Врањска, са задатком да поруши комуникацију и затвори правац од Шапца; штаб бригаде, интендантура и санитет у селу Мала Врањска.

Трећег октобра дошао је за начелника штаба 17. бригаде Мујкић Шефкет, јер је Мухамед Кахрић премпгген на нову дужност. Све јединице код Шапца нестрпљиво су чекале кад ће кренути за Београд. Штаб 1. армијске групе такође. Али, Врховни командант је желео да наступање 1. и 12. корпуса са запада и југа усклади са наступањем совјетских трупа са истока и југоистока.¹²⁶ Шестог октобра друг Тито је из штаба

¹²⁵ Извештај штаба 16. дивизије штабу 12. корпуса од 28. септембра и 5. октобра; ВИИ, бр. рег. 23/3, к. 951. Писмо четничког команданта азбуковачког среза команданту Српске граничне страже у Љубовији; ВИИ, бр. рег. С. В. 11546 и 41538 1—2.

¹²⁶ Телеграм Врховног команданта Пеку Далчевићу од 30. септембра 1944; ВИИ, бр. рег. 10/13, к. 26.

маршала Толбухина јавио да су совјетске групе заузеле Панчево и да 1. армијска група треба да буде спремна за ослобођење Београда.¹²⁷

Борбе 12. корпуса за Обреновац

Пре напада на Београд 12. корпус је требало да ослободи Обреновац који је непријатељ благовремено организовао за одбрану; поставио жичане препреке на појединим правцима, подигао бункере, ископао ровове и организовао ватрени систем. У самом граду је било 800 Немаца, који су, поред пешадијског наоружања, располагали са 2 тенка и артиљеријском батеријом. Поред Немаца у граду се налазило 4.000—5.000 деморалисаних четника и припадника пољске страже. За напад на Обреновац упућене су 11. и 16. дивизија.

Седмог октобра 4. бригада је добила наређење да од Шапца крене усиљеним маршем правцем: Мала Врањска — Церовац — Меовине — Јаловик — Крнић — Шеверица — Вукане. Покрет је почео тачно у 15 часова у две маршевске колоне: 1. и 4. батаљон једна, а 2. и 3. батаљон, штаб бригаде, санитет, интендантура и дивизијска болница — друга. Маршовало се по киши и блату. После краћег одмора у селу Вукане, где је примила 340 нових бораца¹²⁸ бригада је 8. октобра у 7 часова наставила за Бањане.

Штаб 16. дивизије наредио је 4. бригади 9. септембра да се за напад на Обреновац постави као резерва на просторију: Ратари — Бргулице, обезбеђујући напад дивизије од Шапца. Батаљони су из Бањана у 22,15 кренули на извршење добијеног задатка. Први батаљон је упутио једну чету да отпрати тешке рањенике за Ваљево, а са осталима кренуо као претходница бригаде од Вукана преко Сувог Села у Бељин, не наилазећи на озбиљнији отпор непријатеља. По избијању

¹²⁷ ВИИ, бр. АК 372.

¹²⁸ Довео их је 1. батаљон, а ступало је и 100 из Мачве па одмах су распоређени по батаљонима, јер су при штабу дивизије завршили најнужнију обуку.

на пут Обреновац—Шабац, код села Скела, непријатељ (350—400 људи, 1 тенк, 3 бацача мина и више аутоматских оружја) пружио је организован отпор. После жестоке борбе, која је трајала око 5 часова, непријатељ је протеран у правцу Обреновца. Тако је омогућен прилаз Обреновцу, који се препречио не само 4. него и осталим бригадама 16. дивизије на победоносном путу за Београд.

Губици 4. бригаде код Скеле износили су 5 мртвих и 15 рањених, а губици непријатеља: 10 мртвих, 20 рањених, 3 камиона, 8 пушака, 1 пушкомитраљез и већа количина муниције и опреме.

Напад на Обреновац почео је ноћу 10/11. октобра. Учествовале су 16. и 36. дивизија, а 11. дивизија је нападала на села Барич и Мислођин. У снажном налету наше јединице су пробиле одбрамбене положаје на прилазима граду, а затим је дошло до тешких уличних борби. До сванућа наше снаге нису успеле да овладају свим отпорним тачкама, а 11. октобра ујутру непријатељ је добио појачање из Београда, јер 11. дивизија није заузела Барич н-ити пресекла комуникацију Београд — Обреновац. Услед тога се одустало од даљег напада на Обреновац.

Четврта бригада није нападала Обреновац, већ је 11. октобра око 12 часова напала село Стублине, преко реке Колубаре, и продирући у правцу Београда дошла у села Вранић и Мељак. Остале јединице 16. дивизије ушле су 13. октобра у Умку и Остружницу, које је непријатељ без отпора напустио.

Ослобођење Београда

Четрнаестог октобра отпочео је напад на Београд у садејству са јединицама Црвене армије. Задатак 16. дивизије био је да преко Макиша и Чукарице продре у град и овлада Савским пристаништем. Овај задатак поверен је 1. и 2. бригади, док је 4. бригада постављена на сектор Остружнице, као дивизијска резерва, са задатком да од Обреновца обезбеђује дејство 1. и 2. бри-

гаде и контролише Саву од Макиша до Оетружнице, како би онемогућила евентуалну интервенцију непријатеља из Срема.¹²⁹

У току 15. и 16. октобра водила се упорна борба за Чукарицу. Борци 1. и 2. бригаде неустрашиво су јуришали заједно са борцима Црвене армије.

Две непријатељске дивизије, које су се пробијале од Смедерева ка Београду, после тродневних борби са јединицама Црвене армије, 1. пролетерског корпуса и 36. дивизије, на сектору Гроцка — Мокри Луг — Авала, потпуно су разбијене на већи број мањих, изолованих група. Једна таква група, увидевши да се не може пробити ка Београду, оријентисала се у правцу Велике Моштанице, с намером да се код Умке пребаци у Срем. Штаб 12. корпуса је тада наредио 16. дивизији да се 17. октобра до 12 часова пребаци на сектор Рушањ — Мељак — Велика Моштаница и уништи ову групу.

Код Велике Моштанице, пред сам мрак, бригада је наишла на око 50 Немаца, напала их из покрета и убрзо разбила. Том приликом је 10 непријатељских војника убијено, а 15 заробљено. У току ноћи бригада је наставила гоњење у правцу Барич — Мала Моштаница, где је 18. октобра извршила детаљан претрес места на коме се претпостављало да се скривају деморалисани непријатељски војници и групице; том приликом је заробила око 100 војника и запленила деесетак митраљеза, 15—20 аутомата, 70 пушака и 80 бомби.

Једна група Немаца, преко 200 војника, одбијена од Авале, пошла је 19. октобра у правцу Степојевца. Штаб 4. бригаде, по наређењу штаба 16. дивизије, упутио је 2. и 4. батаљон који су наишли на ову групу баш кад се пребацивала преко Колубаре. И поред снажног отпора група је разбијена; убијено је 10 војника, 15 је рањено и 50 заробљено, а заплењено: 20 товарних коња са свом опремом, већи број артиљеријских граната, пушчана муниција, одећа, шаторска крила и друга ратна опрема. Наши батаљони су одмах затим прешли Колубару и наставили гоњење непријатеља све до

¹²⁹ ВИИ, бр. рег. 41-4/3, к. 951.

Обреновац, 21. октобар 1944: сахрана команданта 4. војвођанске
НОУ бригаде Марка Милановића.

села Грабовца. Код Степојевца бригада је имала 6 погинулих и 8 рањених, а код Грабозца 10 погинулих.

Јединице 1. и 2. бригаде, као и 4. бригада (без 2. и 4. батаљона), кад се непријатељ појавио од Авале пре-

бациле су се на сектор Ратари — Бргуљица — Скела. У току ноћи 19/20. октобра организован је напад на непријатеља у Скели, у коме су учествовале све три бригаде 16. дивизије подржане артиљеријом и минобацачима Црвене армије. Мада деморалисан, непријатељ је давао жилав отпор, тако да се његова главнина (око 1.000 људи) успела да пробије у правцу Шапца, док је једна група од 500 војника до зоре потпуно разбијена.¹³⁰ У овим борбама непријатељ је имао 70 мртвих и око 350 заробљених, а заплењено му је: 198 пушака, 20 аутомата, 50 пиштоља и 23 товарна коња са разном опремом.

Четврта бригада је имала 5 мртвих и 18 рањених, међу којима је био и командант бригаде, народни херој Марко Милановић, који је 20. октобра сахрањен у Обреновцу. На место погинулог команданта постављен је Ђорђе Живковић Јаша, до тада заменик команданта бригаде, а њега је заменио Ђуро Војводић.

Уништењем непријатељске групације у Скели и бекством непријатеља из Обреновца преко Саве у Срем, а ослобођењем Београда и сусретом са братском Црвеном армијом, створени су сви услови за прелазак дивизије 12. корпуса и осталих јединица НОВЈ преко Саве.